

LJUBA SISELINA

A közei-külföldön élő oroszok és Oroszország

A határon túli oroszok helyzete

Ha áttekintjük a határon túli oroszok helyzetét, akkor az egyik végleten Fehéroroszország és Kirgizia található, ahol az orosz lakosság és kultúra iránti általános jóindulat megmaradt, az orosz megőrizte második állami nyelvként élvezett státusát; míg az ellentétes pólus Észtország és Lettország, amelyek a legnagyobb orosz diaszpórákkal rendelkezvén diszkriminatív politikát folytatnak az összlakosság majdnem fele ellen. Ez utóbbiakhoz közelebb található Kazahsztán és Moldova, ezt követi Ukrajna, majd a többi állam.

A baltikumi orosz és orosz ajkú lakosságot automatikusan megfosztották állampolgárságától, és annak elnyerését külön bizonyítási eljáráshoz köthették. Történt ez 1991-ben, körülbelül fél évvel a Szovjetunió szétesése előtt az OSZSZK-val, illetve annak Legfelsőbb Tanácsa Elnökével, Borisz Jelcinnel aláírt egyezmény ellenére, amelyben megállapodtak a Szovjetunió összes lakosának szabad állampolgárság-választási jogáról. A honosítást azonban olyan lealacsonyító eljáráshoz köthették, hogy sok orosz elvi megfontolásból lemondott e lehetőségről. A lett állampolgársági törvény 1998-es kiegészítései – amelyek automatikusan biztosítják az 1991. szeptember 17-e után születettek számára az állampolgárságot – elégteleneknek ítélték, tekintettel arra, hogy csak pár száz gyermeket érintenek, szemben a több százezer, ebbe a kategóriába nem tartozó emberrel.

Állampolgárság nélkül és szavazati joguktól megfosztva ezek az emberek nem kapnak lehetőséget sorsuk jobbra fordítására. Ugyanakkor az orosz választók jogait első alkalommal Moszkva nyílt közreműködése

mellet sértették meg az 1989-es, a köztársasági Legfelsőbb Tanácsba törté-
nő első szabad választások során, amikor a választási körzeteket úgy alakít-
tották ki, hogy egyenlő jogokat biztosítottak a pár száz fős falusi körzetek-
nek, illetve több ezer fős városi munkáskerületeknek. Épp ekkor kerültek
be a legfelső döntéshozó testületbe a kisebbség által választott nemzeti
szeparatisták.

Az orosz nyelv szinte minden téren elvesztette állami státusát. Csak
Fehéroroszországban és Kirgíziában őrizte meg a második állami nyelv
rangját. A Baltikumban azonban még az etnikumközi kommunikációs
funkciójától is megfosztották. Az új törvények értelmében hivatalos jelleg-
gel (sőt, az új kiegészítések értelmében még társadalmi szervezetekben is)
csak az állami nyelv használható. Ennek megfelelően a jogszabályt megsér-
tő hivatalnokokkal szemben adminisztratív eljárás indul. A korábbi nyelv-
törvényekkel (1989 és 1992) szemben a lett parlament által 1999-ben életbe
léptetett kiegészítéseket már nyíltan korlátozzák az orosz kisebbség nyelv-
használatát.

Jelentősen visszaesett az orosz nyelvű oktatás szintje. Így például Észtor-
szágban már csak az alapfokú képzés biztosított ezen a nyelven. A középisko-
lában és a felsőfokú intézményekben még a teljesen és kizárólagosan oroszok
lakta körzetekben is csak az észtet tökéletesen bíró diákok tanulhatnak (Észak-
kelet-Észtország, Tallin). Lettorszában is radikálisan csökkent az orosz álta-
lános iskolák száma. Bezárták az egyetemek orosz nyelvű fakultásait. Tulaj-
donképpen hasonló a helyzet a szláv Ukrajnában is, ahol az orosz nyelvű
iskolák száma szintén jelentősen megcsappant (21 ezer iskolából mindössze
3 ezer maradt), azzal a lényeges különbséggel, hogy itt a tanári kart is lecsérél-
ték: Kelet- és Dél-Ukrajna oroszok lakta vidékeire nyugat-ukrajnai tanárokat
irányítottak át a galíciai nyelvjárás terjesztése céljából.

Az állampolgárságuktól megfosztott és a nemzeti nyelvet kielégítően
nem ismerő személyeket szinte minden magas presztízsű foglalkozástól
eltiltották. Lettorszában ezen egzisztenciákhoz hozzácsatolták még a gyógy-
szerész, tűzoltó, rendőr, bíró stb. hivatást is. Az orosz lakosság kikerült a
lehetséges ingatlan- és földbirtokosok köréből, a privatizációban sem ve-
hettek részt, így nem részesülhettek a köztársasági állami vagyontól. Az
orosz nyugdíjasok Lettorszában és Észtországban kisebb szociális öregségi
támogatást kapnak lett és ész sorstársaikhoz képest.

További példákat is hozhatnánk az orosz lakosság emberi jogainak megsértésére a korábbi tagköztársaságokban, de talán elegendő a fentebb említettekre szorítkoznunk. Ezen politika mögött a nemzeti köztársasági elitnek azon számítása húzódik, hogy mint a kisebbségi nemzeti radikálisok képviselői ezzel - az oroszokat diszkvalifikáló - a módszerrel hosszú ideig megtarthatják hatalmukat.

A volt tagköztársaságok politikai és nemzeti-kulturális mobilizálásának lehetőségei

Az oroszok sajátos internacionalistajellemvonása egyfelől mint hatalmas nemzetet jellemzi az oroszokat, másfelől - az orosz történelem szovjet korszakának örökségeként - mint a kisebbségjogainak esetleges megsértése fellett érzett aggodalom komplexusa. Nem véletlen, hogy éppen ezért az országot az önálló nemzetállamért küzdők politikája elleni fellépés eszközeként kezdetben az internacionalizmus fegyverét használta. Ennek leképeződésévé a köztársasági Interfrontok váltak.

1. *Interfrontok* - a nemzetközi tömegmozgalmak még a Szovjetunió szétesése előtt alakultak meg a szövetségi köztársaságok jelentős részében. Egyfelől a nyolcvanas évek második felében Moszkva a reform ürügyén nyíltan és közvetlenül provokálta a köztársasági nemzeti-szeparatizmust (például a peresztrojka fő ideológusának, A. N. Jakovlevnek a tagköztársaságokban tett körútjai és a helyi értelmiséggel való találkozási során). Másfelől titokban támogatta azok ellenpólusait, az Interfrontokat, a dolgozók tömegmozgalmait.

Ez a nyílt kétkulacsosság mind a mai napig kérdések tömegét veti fel. A legfőbb, hogy mit is ért el tulajdonképpen a gorbacsovi vezetés? A köztársasági szociális osztályok közötti konfliktusok kieleveződését? A szeparatisták és az állampártiak összecsapásainak provokálását? Miben reménykedtek: abban, hogy a tagköztársaságok lakossága maga oldja meg a „peresztrojka dilemmáit”, és Moszkvának majd a bölcsesség babérjai vagy a mártír titulusa jut? Vagy ezek is csak amolyan „kísérletező reformok” voltak? Csak az biztos, hogy egy felelős állami vezetésnek nem kellett és nem lett volna szabad megengednie ilyen árulást, saját lakossága egy

részének tételes „falhoz állítását”. Annál is inkább, mert éppen az Interfrontok bírtak azzal a potenciállal, amelyek az oly ideologizált pártstruktúrák helyett a szövetségi állam új támaszává avathatta volna őket, amelyek összefoghatták volna a lakosságot konkrét népgazdasági feladatok megoldása érdekében. A baltikumi Interfront-mozgalmak sokat merítettek az NDK és a kelet-európai országok tapasztalataiból, ahol hasonló szervezetek épp a leginkább pártonkívüli népeiséget tömörítették. Az sem elhanyagolandó tényező, hogy az Interfrontok többségükben orosz tagságuk mellett többnemzetiségű egyesülések maradtak.

Tragikus módon az Interfrontok sorsa ismét csak Moszkva lelkén szárad, mivel amolyan megcsontosodott totalitárius struktúrákat látott bennük, és nem a reform, a demokratikus társadalom eszmeiségének hordozóit. Valójában a köztársasági Interfrontok felfogták a nemzeti szeparatizmus fő útéseit, és ezáltal megadták Moszkvának a lehetőséget, hogy megőrizze „jó arcát”. Az Interfrontok alkonya egybeesett a Szovjetunió szétesésével. A kommunista pártok tevékenységének sorozatos betiltásakor ellehetetlenült ezen szervezetek további működése is. Hiszen ideológiájuk alapvető elemei az internacionalizmus, az osztály- és szociális egyenlőség voltak, céljuk pedig a szocialista társadalom tökéletesítése.

2. A Szovjetunió szétesését követően a magára hagyott orosz lakosság, részben saját gyökereihez visszatérve, a *hagyományos formák között* próbált megszerveződni. A kis közösségek, a kultúrkörök, a regionális egyesülések és a kozákság tartoznak ide. Ez részben az oroszoknak a helyzethez való alkalmazkodásával, az új országokban az államalkotó népeiségből való kizártságának felismerésével magyarázható; másrészt saját politikai szervezeteinek, pártjainak, a választásokon való részvételének, tehát nemcsak országa, de saját sorsa befolyásolásától való eltiltása után érdekvédelmének eszközeként is értelmezhető. Ugyanakkor egyfajta kísérlet is volt ez saját kulturális örökségének önerőből, Moszkvától függetlenül történő megőrzésére.

A Baltikumban az *orosz közösségek* már az 1991-es évben megszerveződtek. Ide lehet sorolni Lettország, Észtország, Tallin, Szevasztopol Orosz Közösségeit. Ugyancsak hamar megalakult az azerbajdzsáni, türkménisztáni, moldáviai, kazahsztáni, üzbegisztáni Orosz Közösség. A kárpátaljai Orosz Közösséget a többenél korábban hozták létre, ami Ukrajna

ezen régiója nemzeti kisebbségeinek korábbi politikai mobilizációjával magyarázható. E mellett ez a szervezet már rendelkezett bizonyos tapasztalatokkal a terület Csehszlovákiához való tartozásának idejéből. Litvániában a megfelelő orosz egyesülés a „Szláv Gyűlés”, Abháziában a „Szláv Hon” nevet kapta. A közösségek legfőképp azokban a köztársaságokban alakultak meg, ahol az orosz lakosság jelentős része kompakt tömbben élt.

Ukrajnában, a Kaukázuson túl és Közép-Ázsia köztársaságaiban újra-éledt az orosz lakosság mobilizációjának olyan hagyományos formája, mint a kozákság. A kozák körzetek a kozákság történelmi településterületén jöttek létre, amelyek többsége éppen az új államhatárok mentén húzódtott. Éppen ezért önszervező funkciójuk mellett amolyan egyesítő missziót is elláttak, míg egyre gyakrabban a kellően még ki nem épített határok védelmét is ők végezték. A kormányzat számára alapvető kérdés maradt a kozákság felfegyverzése, mivel a Kaukázusban a kozák települések egyre inkább ki voltak téve a csecsenföldi fegyveresek támadásainak.

Ami a *kulturális és vallási közösségeket* illeti, ezek többsége része volt a közösségeknek, ellátva azok regionális szervezeteinek feladatait. Ezek közt említendő a „Rusz” harkovi társaság, a „Rusz” vityebszki kulturális centrum, Kirgizia Szláv Alapítványa, Moldávia Alapítványa a Szláv Írásbeliségért és Kultúráért, Grúzia Orosz Kulturális-Népművelő Társasága, Üzbegisztán Orosz Kulturális Központja, a jereváni „Rosszija” társaság, Lettország Óhitű Közössége stb.

Megemlítendő, hogy a nemzeti köztársaságok hatóságai éppen az utóbbi kategóriához - a kulturális-népművelő társaságokhoz - viszonyultak a leginkább kedvezően, mivel ezek sok esetben magukra kényszerültek vállalni az orosz anyanyelvű lakosság oktatási feladatait is.

3. A volt Szovjetunió nyugati köztársaságaiban történtek kísérletek a *nemzetiségi szervezetek nyugati példák alapján* való létrehozására. Tevékenységük fókuszában az orosz nyelvű lakosság jogvédelmének kérdései álltak. Így jött létre a Lettországi Hontalanok Ligája, Ukrajna Polgári Kongresszusa, az Orosz Állampolgárok Észtországi Szövetsége (Narva), az Orosz Állampolgárok Tallini Szövetsége stb. Tevékenységük a nemzeti forradalmak által a politikai és közélet margójára szorított lakosok állampolgári és emberi jogainak konkrét problémáira koncentrált. Ide tartoztak a köztársaságból való kitelepüléskor esedékes kompenzáció, az állampolgár-

sággal nem rendelkezők ki- és beutazásának, az orvosi ellátás, a közoktatás, a nyugdíjak kifizetésének, a munkajog stb. kérdései. Nem nehéz kitalálni, hogy épp ezek a szervezetek váltak leginkább a hatóságok célpontjaivá. A helyzetet tovább súlyosbította az a körülmény, hogy a gorbacsovi periódusban a Szovjetunió területén szabadon működő nemzeti Jogvédő szervezetektől" eltérően orosz társaik nem kaptak támogatást a nyugati nemzetközi struktúráktól és alapítványoktól. Tevékenységükkel nem szimpatizált J. Gajdar és V. Csernomirgin kormányzata sem.

4. *Szovjet-orientációjú szervezetek.* Ebbe a kategóriába azok a szervezetek tartoznak, amelyek közel állnak az interfrontos világnézethez, de csak a Szovjetunió szétesése után jöttek létre. Köztük említendő a Dnyeszteren-túli Legfelsőbb Tanács, amely a lakosság támogatására támaszkodva nem hódolt be a moldáv hatóságoknak és a moldovai szeparatisták elleni harc élére állt. ADnyeszteren-túli Köztársaság immáron tíz éve létezik, de eddig Moszkva nem volt hajlandó oltalmába venni ezt a lojális orosz enklávév vagy akár csak függetlenségét garantálni. (Hasonló helyzetnek lehetünk tanúi Abháziában is, ahol a Moszkva iránt ellenséges Sevarnadze-rendszer ellen fegyveres ellenálló terület lakossága az Oroszországhoz való csatlakozásra és a rokon kaukázusi népekkel való egyesülésre törekszik.)

Fehéroroszországban Sz. Suskevics elnök idejében alakult meg a kommunista párt hírneves aktivistájának, Maserovnak a nevét hordozó „Znics” ellenzéki szövetség, amely nem ismerte el a Szovjetunió felbomlásáról hozott Belovezszi Egyezményeket.

Lettországban a nemzetiek támadásaival a Lettország Veteránjainak Jogvédő Szövetsége szállt szembe.

Moszkvai intézmények és politikájuk

A közei-külföldre vonatkozólag a kilencvenes évek végéhez közeledve három alapvető irányzat kristályosodott ki.

Az első irányzat teljesen közömbös a határon túli honfitársak problémái iránt, nem mutat semmilyen együttérzést az ún. történelmi orosz területek elvesztése miatt. Ez a politikai skála egyáltalán nem tartja az orosz külpolitika prioritásának a közei-külföldet, s e politikusokat egyáltalán nem

érdeklí a posztszovjet térség integrálásának ügye, ők az orosz-fehérorosz unió ellenzői is. Ide sorolhatjuk az összes liberális pártot és mozgalmat, amelyek az 1999-es választásokon megalakították a Jobboldali Erők Szövetségét¹, az Egység Régióközi Mozgalmat, a Jablokot és mindazon erőket, amelyek az elmúlt majdnem tíz év során hol nyíltan, hol titokban támogatták az orosz vezetést.

A második irányzathoz tartozó pártok az orosz honfitársak ügyét a posztszovjet térség reintegrációjának keretében vélik megoldhatnak. Ide tartozik a KPRF és az Otthonunk-Oroszország. E pártok tagsága elsősorban a volt szovjet pártnomenklatúra középső szintjéből rekrutálódik. Természetes, hogy az internacionalista beállítottság e pártok révén jelenleg is politikai realitás maradt. Ez különösképp megmutatkozott 1998 decemberében, az Ukrajnával kötendő szerződés Dumában zajló vitájakor, amely egyezmény első alkalommal a történelem során a két állam közti határokat is kijelölte. Ezek a politikusok a liberálisokkal (korábbi disszidensekkel) közösen felülkerekedtek, azzal érvelve, hogy a két ország közötti szövetség elkerülhetetlen és az majd természetes módon rendezi az oroszok helyzetét is. Mindazonáltal a KPRF és az NDR álláspontja mögött lényeges motivációs különbségek húzódnak. Míg az előbbieket a népek közötti barátság hagyományos politikáját folytatják, addig az utóbbiak saját érdekeiket, az orosz piac, a tőkebefektetés és a profitlehetőségek kiterjesztésében bíznak.

A harmadik irányzat pártjai nem fogadják el a posztszovjet térség új határait, az oroszokat egyenrangú államalkotó nemzetnek tartják az új köztársaságokban, és ennek megfelelően számon kérik utóbbiak kormányaitól az ide vonatkozó jogi normákat és kötelezettségeket. Ilyen a II. Duma „Néphatalom” képviselői csoportja, az Oroszországi Össznépi Szövetség, az LDPR, az Orosz Közösségek Kongresszusa stb. Ezek legfőképp - eltérően az előző kettőtől (disszidens és hivatalos csoportok) - a politikai arénára csak a kilencvenes évek fordulóján kikerült középosztály pártjai. Vagyis épp ezek a pártok képviselik az orosz politikai színpad teljesen új és leginkább friss elektorátusát. Szövetséget kötöttek a második irányzattal az orosz-fehérorosz unió kérdésében, de egyedül maradtak az Ukrajnával kötött szerződés elutasításakor.

Ugyancsak feltűnt egy sor, a határon túli honfitársaknak segítséget nyújtó *társadalmi szervezet*. Ilyen pl. az 1995-ben az Állami Duma Honfi-

társak Szövetségének égisze alatt létrehozott „Közösség” alapítvány, vagy az akkor már aktívan tevékenykedő kereskedelmi szervezetek, az ún. orosz házak hálózata.

Mindazonáltal el kell ismerni, hogy ezen intézményeknek a kormányzat által nem támogatott tevékenysége igencsak kis határfokú volt, szinte csak politikai nyilatkozatokra és tüntetések szervezésére szorított.

A volt tagköztársaságokban élő oroszok jogainak védelmét leginkább előtérbe helyező pártok és mozgalmak közül különösképp az Oroszországi Össz nemzeti Szövetség (ROSZ) és az Orosz Közösségek Kongresszusa (KRO) érdemel említést, amely szervezetek már a nevükben fémjelzik tevékenységüket. Ugyancsak tevőleges az orosz és orosz ajkú köztársasági lakosság védelmében a KPRF.

A *Kommunista Párt* a nemzetiségi politika tekintetében alapjában véve az SZKP programjának szellemében jár el. De a konkrét politikai helyzetben a pártnak meg kellett tagadnia alternatíva nélküli ateizmusát. A programban megerősítették a szabad felekezetválasztás jogát. Minden más tekintetben a kommunisták következetes internacionalisták. Programjuk hemzseg az utópikus szólamoktól, mint például az „állítsuk helyre a testvériség és barátság szálait”, „minden nemzetiség polgárának teljes egyenlősége Oroszország területének egészén”. Ugyanakkor ami a szétesett Szovjetunió helyén kialakítandó integrációt illeti, itt van egy sor figyelemre méltó ajánlatuk. Többek közt ilyen, hogy „új megállapodást kell létrehozni a Szovjetunió területén kialakult államok népei között. Ennek első lépései lehetnek a gazdasági, diplomáciai, védelmi szövetségről aláírt államközi szerződések.”

Az orosz kérdés volt a dumába be nem jutó *Orosz Közösségek Kongresszusának* a fő programszervező eleme. Saját dokumentumaikban a párt vezetői kijelentik, hogy céljuk az orosz eszme „tartalommal való megtöltése” Oroszországon belül, erősíteni szándékoznak a kapcsolatokat mind a távol-, mind a közeli-külföldi oroszokkal. Hozzá kell tenni, hogy a KRO volt az egyik azon kevés modern politikai mozgalom közül, amely megpróbálta definiálni az orosz kifejezést. A programjuk szerint a KRO *nem etnikai, hanem nemzeti értelemben* használja ezt a kifejezést. „Orosznak számít az, aki akár anyaföldjén is hazája védelmére kel, azonosul a Russzal és

érdekeivel." Valóban igen sokszínű és terjedelmes definícióról van szó, ám a KRO vezetőinek nem sikerült az orosz eszme „megtöltésekor” igazán elfoglalni helyüket az energikus Zsirinovszkij és a következetes Baburin mellett. A közeli-külföldön a KRO útját már korábban elvágta a demokraták első nemzedékéből kinőtt Selov-Kovegyajev-félék, akik felismerve az ottani vállalatok jövedelmezőségét, megszervezték a szubvencionált „orosz kereskedőházak” rendszerét, később pedig a még nagyobb pénzügyi-ipari monopóliumaikat. A parlamenti választásokon elszenvedett sorozatos kudarcok miatt jött létre a KRO és A. Lebegy hebehurgya és rövid életű szövetsége.

Az *Oroszországi Össz nemzeti Szövetség* vezette be az orosz politikai életbe a *felvilágosult nacionalizmus* kifejezést, értve ezalatt az orosz nacionalizmus népi-patrióta egyesítő jellegét. Tehát igazából az *orosz emberek történelmileg bevált, a haza minden népét összefogó mobilizációs és szervező képességeire* támaszkodnak. A ROSZ a legkövetkezetesebb nemzeti-patrióta mozgalmak közé tartozik. A többi párttól megkülönbözteti patrióta irányultsága, programszintű céljainak és tevékenységének egysége. Programjának centrális pontja Oroszország nemzeti újjászületésének kérdése, nemzeti és szociális helyzetéről függetlenül az oroszországi társadalom minden patrióta erejének egyesítése. A ROSZ *Oroszország hagyományként azonosítja az orosz nacionalizmust a patriotizmussal*. „A mai Oroszország elsődleges kérdése az orosz államiság alapítójának és magjának, az 1991 után néhány újonnan felállított állam közt szétdarabolt orosz nép egységének problémája.” A ROSZ programja a következő célokat teszi a magáévá:

„– Az Oroszországi Föderáción kívül lakó orosz lakosság számára kulturális-nemzeti autonómia és Oroszország részéről ezen autonómiák állami támogatásának kiharcolása.

– A FÁK és a Baltikum területén lakó orosz állampolgárságú egyének politikai jogainak biztosítása végett ezen köztársaságok területén külön választói körzetek létrehozása; az orosz kormányzattól a FÁK és baltikumi országokkal megkötendő, a kettős állampolgárságról, az orosz nyelv státusáról, az oktatás és kultúra megőrzését lehetővé tevő, akár az orosz második állami nyelvként elismerő szerződések követelése.

– A FÁK és baltikumi államok kormányzatától az orosz kultúrának, oktatásnak és szociális támogatásnak a helyi nemzeti szintnek megfelelő arányos költségvetési finanszírozása; a gyermekek tanulási joga a szülők által választott nyelven.

– Az orosz kormánytól saját programja végrehajtásának követelése; minden az orosz költségvetésből a honfitársak támogatására fordítandó forrás közvetlenül az orosz közösségekhez kerüljön; az orosz kormányzatnak különösképp foglalkoznia kellene a katonai nyugdíjasok érdekeivel.

– Az orosz kormányzat vezessen be szankciókat az emberi jogokat és az orosz nemzeti kisebbség jogait megsértő kormányokkal szemben.

– Az orosz közösségekre alapozva a lakosság jogvédelmét a diszkriminatív törvényektől az államapparátus önkényétől ellátó jogi központok felállítása.

– Az Oroszországgal rokonszenvező népekkel és területekkel való egyesülés feltételeinek megteremtése; az orosz és orosz ajkú közei-külföldi menekültek és elüldözöttek befogadásának gazdasági és szociális feltételeinek megteremtése, a letelepedés és a munkahely biztosítása számukra."

A ROSZ az egyetlen párt, amely bevallja a FÁK gondolatának mulandó jellegét, és helyette Oroszország szemszögéből realiztikusabb és perspektivikusabb megoldást vázol fel - az Oroszországi Szövetség programját. A ROSZ programja szerint az Oroszországi Szövetség a szuverén köztársaságok és az önrendelkezéssel bíró területek újraegyesülési szerződésén alapuló föderatív egyesülés lenne. Fontos, hogy egy ilyen szövetség kifejlődésében a ROSZ éppen az Orosz Föderációnak szán központi szerepet.

Ami az „üzleti köröket” illeti, itt a pártskálához hasonló eltéréseket tapasztalhatunk.

Az első csoportba az Oroszországban tevékenykedő liberális vállalkozói köröket sorolhatjuk. Így B. Berezovszkij a FÁK végrehajtó titkárának tisztségében saját hatáskörét személyes (nem állami) birodalmának a Kaukázuson túl és a közép-ázsiai köztársaságokban való kiépítésére használta fel. A nyersanyagok transzportdíjai feletti ellenőrzés megszerzésére való igyekezetében nemcsak ő szenvedett kudarcot, de végleg elfordította Oroszországtól ezen köztársaságokat is. Oroszország geopolitikai érdeke-

ire és az itt élő orosz emberekre nagyobb csapást (eltekintve most a pénz-ügyektől) nem is lehetett volna mérni.

A második csoportba egy sor nagy orosz monopólium és tőkeérdekeltség tartozik. Így például az orosz tőke érdekeit a közép-ázsiai területeken a Lukoil képviseli. Az északi és baltikumi részeken eddig a Potanyin fémjelezte ONEKSZIM örökösei mutatták a legnagyobb aktivitást. A Gazprom pedig a legmélyebben integrálja a köztársaságok piacait oroszországi infrastruktúrával.

A harmadik, legfiatalabb és valóban orosz csoport nem talált a kereskedelmi struktúrák között partnerekre. Itt mutatkozik meg legjobban az a körülmény, hogy bármilyen valamirevaló orosz tőke mentes a nemzeti jellegtől.

Ugyanakkor a *kormányzati szervek* - a Nemzetiségi Minisztérium, a FÁK-ügyi Minisztérium, a Határon Túli Honfitársak Állami Bizottsága - a kilencvenes évek első felében elsősorban a karabahi kérdésre, a tadzsik rendezésre szenteltek figyelmet. A Nemzetiségi Minisztériumban Sz. Sahraj vezetésének idején az az álláspont volt a meghatározó, hogy az orosz honfitársak problémái „nem a jelen, még csak nem is a jövő kérdései, vannak fontosabb ügyek is”.

Nyilvánvaló, hogy ezen attitűd jegyében működött a T. Regent vezette migrációs szolgálat is, amelynek 1994-ben elfogadott programjában az Oroszországba áttelepülők ellátására fejenként 200 dollárt irányoztak elő. Emellett semmilyen akciót nem indítottak a köztársaságban maradt honfitársak megsegítésére. Vagyis ezekben az években a hivatalos Oroszországot a közzei-külfölddel kialakított kapcsolataiban sem a nemzeti szolidaritás, sem geopolitikai érdekei nem vezérelték.

Ez a hozzáállás egyáltalán nem volt esetleges, leülepedett ideológiai indítékok húzódtak háttérben. A kormányzat mellett álló, moszkvai liberális ideológusok minden oroszra a „kommunista bérenc” és a „demokratikus átalakulás ellensége” címkéjét aggatták. A moszkvai hivatalos és tudományos intézményekben (F. Selov-Kovegyajev - Külügyminisztérium, A. Granberg - Legfelsőbb Tanács, Sz. Karaganov - az Akadémia Európa Intézete stb.) az új jelszóvá a „lépjünk szövetségre a volt tagköztársaságok nemzeti 'demokratikus' erőivel” vált. Az oroszoknak pedig bűnhődniük kellett az egész kommunista korszakért. Azok az emberek,

akik a nemzeti kérdésben Moszkvában meghozták a döntéseket, valójában semmilyen valós kapcsolatban nem álltak a határon túli oroszokkal.

Arra, hogy mennyire nem akarta a moszkvai „demokratikus” vezetés zavartatni magát a honfitársak problémáival, bizonyítékul szolgál az a tény, hogy az „Oroszország állami politikája a határon túli honfitársak irányában” törvényt csak 1999. május végén, tehát nyolc évvel az egész kérdéskör felmerülése után dolgozták ki, illetve írta alá az elnök, akkor, amikor a problematika már magától is „felpuhult”, amikor már az oroszország jelentős része elhagyta korábbi lakhelyét és Oroszországba vagy a posztszovjet térségen kívüli országokba települt ki. Feltétlenül megemlíthető, hogy az orosz menekültek egy része, szembesülve az Oroszországban az irántuk mutatott teljes közönnyel, inkább visszatért eredeti hazájába, ahol legalább tető volt a feje felett.

A törvény elfogadását megelőzte az elnök 1994. augusztusi rendelete „az Orosz Föderáció állami politikájának alapjairól a külföldön élő honfitársak irányában”. Ebben tételes megbízást adtak a kormányszaknak: „megvizsgálni és megerősíteni a külföldi honfitársak irányában folytatott állami politika alapelveit, összeállítani a FÁK-ban és a Baltikumban élő honfitársak támogatása ügyében hozandó elsődleges intézkedések listáját”. Ugyanitt utasítást adtak a határon túli honfitársak ügyeiben illetékes kormányzati bizottság felállítására.

A kormányszaknak „sem kellett kétszer mondani”, és *már két évvel később*, 1996 májusában (vagyis öt évvel a Szovjetunió szétesését követően) az elnök rendeletének megfelelően meghozta határozatát „a határon túli honfitársak számára nyújtandó támogatásra vonatkozó intézkedések programjáról”. Mindebből az következik, hogy a korábban elfogadott migrációs program teljes mértékben helyettesítette a külföldi oroszországra vonatkozó politikát. Így teljes öt évig a moszkvai politika lényegében csak azon oroszoknak nyújtott támogatást, akik még a Szovjetunió szétesése előtt elhagyták állandó lakóhelyüket. Ez a moszkvai politika érdemileg segítette a volt tagköztársaságokat az etnikailag tiszta államok kiformálásában. Tehát a moszkvai „demokraták” a köztársaságok nemzeti „demokratáit” segítették az orosz nemzet és Oroszország geopolitikai érdekeinek kárára. A kérdés felmerülését követő első öt évben a vonatkozó moszkvai politika tisztán *reflexív jellegű* volt, csak a kész tényekre reagált.

Nem árt megjegyezni, hogy az I. orosz Duma alig tett valamit a külföldi oroszokért, annak ellenére, hogy benne a választásokat a szinte már reakcionizmussal határos ruszofiljelszavakkal megnyert LDPR bírt a legnagyobb frakcióval. A hangzatos kijelentések természetesen nem hiányoztak. Az I. Duma napi munkájától állandó jelleggel felmentett K. Zatulín, aki egyszerre töltötte be a FÁK-ügyi és a külföldi oroszokkal foglalkozó bizottság elnöki tisztét, legfőbb tevékenysége kimerült a különböző, a honfitársak helyzetével foglalkozó fórumok „maga alá” szervezésében.

Az elsőtől eltérően a második Állami Duma, amelyben a népi-patrióta erők különböző pártjai alkotmányos többséggel bírtak, a lehető legtöbbet cselekedtek az orosz politika törvényes hátterének kidolgozása érdekében. Szimbolikus, hogy e ciklus a Fehéroroszországgal alkotandó egységes szövetségi államról szóló szerződés ratifikációjával fejeződött be.

A II. Duma 1997 októberéig kidolgozta és 1999. március 5-én a szükséges egyeztetéseket és vitákat követően elfogadta „Az Orosz Föderációnak a külföldön élő honfitársakra vonatkozó állami politikájáról” elnevezésű szövetségi törvényt. A törvény átvette az elnöki ukáz alapvető megállapításait és körülhatárolta annak területi és személyi hatályát.

A törvény kimondja, hogy „az Orosz Federáció az Orosz Birodalom, az Orosz Köztársaság, a Szövetségi Szovjet Szocialista Oroszországi Köztársaság és a Szovjetunió folytonos jogörököse.” Ennek megfelelően „az orosz állampolgárság az orosz államiság elvével egyetemben folytonos”. A törvény szerint az Orosz Federáció állampolgárának számít minden szovjet állampolgár és annak leszármazottai, feltéve, hogy „szabad és önkéntes véleménynyilvánítás útján nem akar más állam polgára maradni”. Így a honfitársak köre, akikre ez a törvény vonatkozik, igencsak széles, s az Orosz Federáció határain belül élő orosz állampolgároknak azok számítanak, akik:

– A Szovjetunió volt tagköztársaságaiban élő személyek, akik szovjet állampolgársággal rendelkeznek, megkapták ezen államok állampolgárságát vagy honatlanok.

– Az Orosz Birodalomból (vagy annak utódaiból) kivándoroltak, tekintet nélkül más államokban élvezett státusukra (állampolgár vagy honatlan, kettős állampolgár, az állandó lakóhelytől függetlenül).

– A fent felsorolt csoportokba tartozó személyek leszármazottai.

A törvény ötödik cikke kimondja, hogy az orosz állami politika alapvető célja „a nemzetközi jog általánosan elfogadott elveivel és normáival összhangban” a honfitársak támogatása és segítése. Az intézkedéseknek amúgy igencsak hagyományos skálájából külön ki kell emelni az új nemzetközi jogalanyok területén a nemzeti-kulturális autonómiák alapítására vonatkozó jog támogatását. Ez volt a nemzeti követelések eddigi maximuma. Ez még mindig jóval elmarad például a háború utáni Ausztria azon követelésétől, amely nemcsak nemzeti-territoriális autonómiát kívánt Dél-Tirolnak, de az afölötti védőhatalmi státust is igényelte.

Mint a törvényből is kitűnik, Oroszország elsősorban a kölcsönös gazdasági érdekek segítségével szeretné elérni a külföldi oroszok jogainak tiszteletben tartását. A 14. cikk kimondja: „Az Orosz Federáció külföldön élő polgára elleni diszkrimináció az adott országgal meglévő kapcsolatok felülvizsgálatára adhat alapot”. És még diszkriminatív jellegű intézkedések hiánya esetén is a FÁK-kal és balti államokkal való együttműködésben preferenciák és kedvezmények rendszerét vezetik be. Részletesebben a törvény 16. cikkében írják elő, hogy az OF vagy szubjektumának állami szervei „elősegítik az oroszországi és a külföldön élő oroszok gazdálkodó szervei közti együttműködést, a közös vállalatok, társaságok alapítását, a honfitársak oroszországi beruházásokban való részvételét, szélesítik - a tulajdonformára való tekintet nélkül — az oroszokat foglalkoztató vállalkozásokkal a gazdasági együttműködést, az OF és a külföldi államok törvénykezésével összhangban segítik azok kölcsönös kooperációját”. Így Oroszország igyekszik érdekeltté tenni a volt tagköztársaságok hatalmi szerveit saját oroszágának legalább az aktív gazdasági tevékenységbe való bevonásában. A törvény egyben adó-, vám- és egyéb kedvezményeket ígér az orosz honfitársakat anyagilag és pénzügyileg segítő hazai és külföldi vállalatoknak.

A kultúra és az oktatás területén a törvény az orosz kulturális központok, kulturális-népnevelő szervezetek, iskolák és orosz nyelvű kiadványok különböző szintű támogatását irányozza elő. Ami az oktatást illeti, itt az orosz hagyományokat és a helyi viszonyokat is figyelembe vevő tanárképzéstől kezdve az orosz nyelvű tankönyvekkel való ellátásig terjed az intézkedések skálája. Ugyancsak megszabják az orosz felsőoktatásba és tudományos központokba felveendő külföldi oroszok számát. (Nem szabad elfe-

ledni, hogy itt is nagyot fordult a világ kereke: az 1991-ig a felsőoktatásban a köztársaságok nemzetiségei számára létező kvótákat nem váltották fel az oroszokéra.)

A 18. cikkely az oroszág információval való ellátottságának kérdéseit rendezi. Itt is igen széles az intézkedések listája: az oroszországi rádió- és televízióadáshoz való hozzáférés lehetőségének megteremtésétől az írott sajtó és a mozifilmek terjesztésén keresztül a helyi kiadványok és programok pénzügyi támogatásáig terjed.

Minden intézkedés pénzügyi vonzata a szövetségi költségvetésre hárul. A honfitársak és szervezeteik támogatására a törvény értelmében létrehozhatóak „állami, természetes és jogi személyek hozzájárulásaiból” állami-társadalmi és civil alapok. Ezek és támogatóik is jogosultak a gazdasági kedvezményekre.

Az utolsó, 26. cikkely az orosz állami és regionális szervek alatt létrejövő civil-konzultatív, a honfitársak képviselőjét ellátó tanácsok alapításának módjáról rendelkezik.

A törvényt tulajdonképpen a semmiből teremtették meg három év alatt, különböző szinteken került a külföldi oroszággal egyeztetésre, és elkészítését a G. I. Tyihonov vezette FÁK és a Határon Túli Honfitársakkal Kapcsolatos Ügyek parlamenti bizottsága felügyelte. Csak ha figyelembe vesszük, hogy ugyanez a bizottság mellesleg elkészítette a Fehéroroszországgal kötött szerződést, a FÁK országainak különböző fejleményeire is reagált, támogatta a FÁK-on belül kiformálódó, leginkább egymásra utalt ötök vámuniójának létrehozását, továbbá gigászi munkát folytatott az Ukrajnával kialakítandó kapcsolatokra vonatkozólag, akkor érthetjük meg ezen alapvető törvény elkészítésének elhúzódását. És még így is kétséges, vajon sikerül-e megvalósítani. Hiszen az oroszországi gazdasági és politikai élet már hozzászólt a 25 milliós külföldi oroszág érdekeinek semmibe-vételéhez.

Érdemes megjegyezni, hogy az I. Duma (1993-1995) időszakában a patrióta pártok választásoktól való eltiltása és politikai cenzúrázása miatt az elnök, illetve a törvényhozó és végrehajtó hatalom bizonyos mértékig egységesen tevékenykedett. Ez kiváltképp abban mutatkozott meg, hogy mindkettő elmulasztotta a külföldi oroszág irányába folytatandó politika és annak törvényi hátterének kidolgozását. Akirívó korlátozások és cenzúra

nélkül megválasztott II. Dumában patrióta többség formálódott ki, ami egyrészt a végrehajtó hatalommal és az elnökkel való sorozatos konfliktusokhoz vezetett, másrészt alkalmat adott a közei-külföldre vonatkozó orosz politika megalapozására. Kétségtelen, hogy a Külföldi Honfitársakkal Kapcsolatos Politikáról szóló törvény a többi hatalmi ággal való egyeztetés során több tekintetben felhígult, kilúgozódott. De még így is az aktív (és nem reflexív) orosz nemzeti közei-külföld politika kialakítása korszakának kezdetét jelzi.

Ugyancsak a II. Duma (1995-1999) időszakára esett az elnöki és végrehajtó hatalom vitája a törvényhozással a fehérorosz unió és az Ukrajnával kötendő barátsági és partnerségi szerződés körül. Előbbiek, kiegészülve az orosz gubernátorok - főleg a nemzetiségi autonómiák vezetőivel - egy részével, a fehérorosz vezetés és a duma törekvéseivel ellentétben az utolsó pillanatig elleneztek a köztársasággal való egyesülés ügyét. Így az elnöki hatalomnak sikerült az unióról szóló szerződést lefokoznia az unió kialakításáról szóló egyezményé, ami radikálisan megváltoztatja a lényegét, és kitolja a megvalósítás időpontját.

Az Ukrajnával kötött szerződés központi kérdése a határok orosz részről történő elismerése volt (első alkalommal a történelem során), aminél a végrehajtó hatalom sikerrel játszotta ki a kommunisták internacionalizmusát, elérve a szerződés ratifikálását és újabb károkat okozva ezzel az ukrajnai orosz területek lakosságának.

Ami pedig a III. Dumát illeti, a kormányzat és az elnök, beavatkozva a választások menetébe, saját képviselőinek jelentős részét juttatta be a törvényhozásba. Ez a körülmény már az orosz közei-külföld politika további menetére, az orosz álláspont radikalizálódására vonatkozólag igencsak pesszimista jóslatokra ad okot.

Fordította: Deák András

JEGYZET

¹Még mindig zavart kelt a szovjet politológiában a „jobb” és „bal” elnevezés. Jelenleg éppen a klasszikus liberálisok (Gajdar, Kirijenko, Nyemcov), a nemzeti gondolat és az erős állam ellenzői nevezik magukat jobboldalinak. Zjuganov, aki pedig nemzetközi mértékkel egyfajta szocialista lehetne, a korábbi SZKP nagyszámú és szervezett elektorátusa megtartása végett továbbra is kommunistának nevezi magát.

А ТЭМЭРЭ ВОНАТКОЗÓ ИРОДАЛОМ:

Könyvek és cikkek

- „Русские в Латвии. История и современность”. Отв. ред. И. И. Иванов. Рига, SIA „LAD”, 1992.
- А. Г. Кузьмин „Кто в Прибалтике „коренной?” – М, ПАО, 1993.
- „Численность и состав населения СССР” – данные Всесоюзной переписи населения 1989 г. М., 1990.
- В. Гуржий „Балтийский „синдром”. „Россия” 18, 1995.
- Ж. Касьяненко „Порубежье”. „Советск я Россия” 25.05.1995.
- „О реальном положении неграждан в Латвии”. „СМ-Сегодня”, Рига, 18.01.1995.
- Э. Н. Ожиганов „Сумерки России”. М., „Русский Двор”, 1996.

Az Orosz Föderáció dokumentumai

- Федеральная миграционная программа Правительства РФ. М., 15.02.1994.
- Указ Президента Российской Федерации „Об основных направлениях государственной политики российской Федерации в отношении соотечественников, проживающих за рубежом”. М., 11.08.1994.
- Программа мер Правительства РФ по поддержке соотечественников за рубежом. М., 17.05.1996.
- Концепция Государственной национальной политики российской Федерации. М., 1.05.1996.
- Договор „О дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской федерацией и Украиной”. Киев, 31.05.1997.
- Заявление ГД РФ „В связи с закреплением в Конституции Автономной Республики Крым украинского языка как единственного государственного языка на территории Автономной Республики Крым”. М., 23.10.1998.
- Федеральный закон „О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом”. М., 24.05.1999.
- Меморандум Российской Федерации „О положении русскоязычного населения Эстонии”. М., 27.06.1996.

Politikai pártok programjai

- Программно-заявление принятое ПЧрезвычайным съездом Компартии Российской Федерации 14 февраля 1993 года. М., „Советская Россия”, 1993, 2.03.1993.
- Декларации КРО, принятая 30 марта 1993 г.

- Программа ЛДПР. М. „На семи холмах” N 1, 02, 1993.
- К великому будущему России. Программа партии российский Общенародный союз (принята 4 съездом РОС 26 марта 1995 г.) Вестник РОС – информбюро, М. , 04. 1995.
- Программы партий „Демократическая Россия”, „Демократический выбор России”, „Яблоко”. Приводятся по информационным материалам ГД РФ от 02. 12. 1995.

SzSzKSz köztársaságok közti szerződések

- Договор „Об основах межгосударственных отношений Российской Советской Федеративной Социалистической Республики и Эстонской Республики”. Москва, 01. 1991.
- Договор „Об основах межгосударственных отношений Российской Советской Федеративной Социалистической Республики и Латвийской Республики”. Таллин, 13. 01. 1991.
- Договор „Об основах межгосударственных отношений между Российской Советской Федеративной Социалистической Республики и Литовской Республикой”. Москва, 29. 07. 1991.

Az utóállamok törvényhozatala

- Закон Республики Беларусь „Об образовании в Республике Беларусь”. Минск, 29. 10. 1991.
- Закон Республики Беларусь „О печати и других средствах массовой информации”. Минск, 22. 03. 1995.
- Закон Республики Беларусь „О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь „Об образовании в Республике Беларусь”. Минск, 22. 03. 1995.
- Закон „О гражданстве Республики Молдова”. Кишинев, 5. 06. 1991.
- „Декларация прав народностей Украины”. Киев, ВСУ, 1. 10. 1991.
- Закон Латвийской советской социалистической республики „О языках”. Рига, 5. 05. 1989.
- Закон Латвийской Республики „О порядке введения в действие закона латвийской республики „О внесении изменений и дополнений в закон Латвийской советской социалистической республике о языках”. Рига, 31. 03. 1992.
- Закон Латвийской Республики „О внесении дополнений в кодекс Латвии об административных правонарушениях по вопросам государственного языка.” Рига, ВС ЛР, 1. 06. 1992.
- Постановление Верховного Совета Латвийской Республики „О проекте Закона Латвийской Республики „О гражданстве”. 12. 10. 1991.

- Постановление Совета Министров Латвийской Республики „Об аттестации на знание государственного языка”. Рига, 25. 05. 1992.
- Закон „О фармацевтической деятельности”. Рига, 27. 04. 1993.
- Закон „О государственной гражданской службе”. Рига, 21. 04. 1994.
- Закон „О гражданстве” Эстонии. Таллин, 11. 10. 1939.
- Постановление Правительства Эстонской Республики „Об организации вступления в гражданство Эстонской Республики в порядке натурализации”. Таллин, 6. 04. 1991.
- Закон Эстонской Республики „Требования, предъявляемые в отношении эстонского языка к лицам, ходатайствующим о получении гражданства Эстонской Республики”. Таллин, 16. 06. 1992.
- Постановление Верховного Совета Эстонской Республики „О введении в действие закона „О гражданстве”. Таллин, 26. 02. 1992.
- Конституция (основной закон) Эстонской Республики. 28. 06. 1992.
- Закон Эстонской Республики „О народном образовании”. Таллин, 23. 03. 1992.
- Закон „Об требованиях к знанию эстонского языка, предъявляемых к ходатайствующим о получении гражданства”. Таллин, 10. 02. 1993.
- Закон „Об обучении взрослых”. Таллин, ПП от 23. 11. 1993.
- Закон „Об основной школе и гимназии”. Таллин, 15. 09. 1993.
- Закон „О внесении изменений в закон об основной школе и гимназии”. Таллин, Постановление Президента от 13. 12. 1994.
- Постановление министра культуры и просвещения „О порядке приема учащихся в основную школу и гимназию, их перехода из одной школы в другую, отсева и исключения из школы”. Таллин, 16. 06. 1994.
- Закон „О языке” Эстонской Республики. Таллин, 21. 02. 1995.
- Закон „О гражданстве” Эстонской Республики. Таллин, 19. 01. 1995.
- Порядок проведения экзамена по эстонскому языку и экзамена на знание Конституции Эстонской Республики и Закона о гражданстве. Таллин, Постановление эстонского правительства от 20. 06. 1995.
- Закон „О школах по интересам”. Таллин, ПП от 3. 07. 1995.
- Постановление МВД Эстонии „О вопросах экзамена на знание Конституции Эстонской Республики и Закона о гражданстве”. Таллин, 11. 06. 1995.
- Постановление Правительства Эстонии „Об утверждении Порядка проведения экзамена по эстонскому языку и экзамена на знание Конституции Эстонской Республики и Закона о гражданстве”. Таллин, 20. 06. 1995.
- Закон „О профессиональных учебных заведениях”. Таллин, 14. 06. 1995.
- Закон Литовской Республики „Об образовании”. Вильнюс, 25. 06. 1991.
- Закон Литовской Республики „О внесении изменений в статью 23 Временного Основного Закона Литовской Республики”. Вильнюс, 30. 07. 1991.
- Конституция Литовской Республики. „Эхо Литвы” 10. 10. 1992.
- Закон Литовской Республики „О внесении изменений и дополнений в Закон о гражданстве Литовской Республики”. Вильнюс, 16. 06. 1993.

- Закон Литовской Республики „О внесении изменений и дополнений в Закон Литовской Республики об образовании”. Вильнюс, 20. 01. 1994.
- Постановление Сейма Литовской Республики „О внесении изменений и дополнений в постановление Верховного Совета Литовской Республики „О порядке осуществления Закона о гражданстве Литовской республики””. Вильнюс, 15. 03. 1994.
- Постановление Сейма Литовской Республики „О внесении изменений и дополнений в постановление Верховного Совета Литовской Республики „О порядке осуществления Закона о гражданстве Литовской республики” от 10 декабря 1991 года”. Вильнюс, 18. 07. 1994.

Időszaki kiadványok

- „СМ–сегодня” Ежедневная русская газета Латвии”. Рига. 1989–1999.
- „Диена”, Рига, 1990–1999.
- „Голос Украины”, Киев, 1989–1991 гг.
- „Славянский мир”, Москва, 1997–1998 гг.
- „Русский Вестник”, Москва – 1990–1992гг.

LJUBA SISELINA

Russian Policy Toward Neighboring States

In this article the author reviews the situation of, and Moscow-based political positions concerning, Russians who, since the break-up of the Soviet Union, live outside of Russia. After reviewing language-use rights and legal status issues, the author distinguishes between two extreme poles. The situation of the minorities is deemed best in Belorus and Kirghiztan, while it is deemed worst in the Baltic states. From the viewpoint of self-organization, the author distinguishes among the groups of Interfront (whose principles are related to the Soviet Union, or its values), cultural and religious tradition preservation groups, and Western-style minority interest-protection groups. Within political life in Moscow, the right-wing forces which were victorious in the 1999 elections are indifferent to the issues confronting the Russian diaspora. Other political forces attempt to solve the problems of Russians through the re-integration of the post-Soviet sphere. The author discusses in detail the ideas of those groups which, although they are not forces to be reckoned with in Russian politics, center their programs on the problems of Russian minorities. The article ends with a detailed review of the 1999 law governing Russian Federation state policy on Russians living abroad.